

צעירים אלה משקפות את המציאות, כפי שנראה בעיניהם, בניגוד גמור לראייתו של רוב — רובו של הציבור היהודי בגיטאות, וגם לאינטרסים הממשיים של העם היהודי.

בהמשיכם את הוויכוח עם אחיהם ועם הוריהם שניספו, סיגלו להם כותבי ההיסטוריה את הטענה הנואלת — שקורבנות השואה היו חייבים, כביכול, „להגן על כבודם“ על-ידי התנגדות פיסית למרצחיהם; ואם לא עשו את הנדרש מהם, נמצא כבודם מחולל. טענה זו, שאין לה כל יסוד מוסרי, מכפיש את זיכרם של יהודי השואה עשרות שנים אחרי שהנאצים רצחו את גופותיהם.

הגירסה המיליטנטית של תולדות השואה נתקבלה ברצון על-ידי מנהיגים ציוניים, שהעדיפו לדון בהתנהגותם של הנטבחים במקום לברר את מעשיהם של אלה, שהיו חייבים להציל — ולא הצילו. המימסד לחקר השואה, שקם על יסוד הברית בין המוסדות המפלגתיים והמוסד הממשלתי („יד-ושם“), שוקד מיום היווסדו על טיפוח הערצה בלתי מסוייגת לכל מה שעשו ארגוני הלוחמים ועל ביזוי קטלני של מתנגדיהם בחוגים שונים של יהדות השואה.

מתקיימות מערכת של צנזורה וחרם על מידע ומחשבות שאינן רצויות למימסד המחקר. בין המצוגורים הראשונים — טוסיה אלטמן ומרדכי טננבוים-תמרוף. בין המחורמים תופס מקום ראשון היסטוריון השואה עמנואל רינגלבלום, שאף אחד מכתביו לא זכה לראות אור בעברית עד היום הזה (ע' 387—391).

ההשתלטות המפלגתית על כתיבת ההיסטוריה של השואה, בצירוף עם מגמתה המיליטנטית, גרמה להינתקות מן האמת של המציאות בגיטאות. דוגמא בולטת של עיוות היסטורי תשמש העובדה שבמשך 15 שנה הועלמה האמת על חלקו של האירגון הרבציוניסטי במרד גיטו וארשה — עד שפורסמו הדו"חות של תליין הגיטו, הנאצי שטרופ (ע' 407—412).

את רדידותו של מחקר השואה מדגים סיפור על שלושה אישים בישראל, שכתבו על השואה דברים שאין הדעת סובלתם — ואין פוצה פה ומצפצף. אחד מהם אף כתב חיבור שלם, שכל-כולו אי-בקיאות משוועת. מוסד „יד-ושם“ הוציא לאור תדפיס מחיבור זה ומחלק אותו למבקרים במוזיאון השואה בירושלים (ע' 417—421). ליקויי כתיבת ההיסטוריה של השואה מנעו הפקת לקחים ממנה. ממילא לא היה מקום ליישום לקחים אלה — בראש ובראשונה לגבי הצלת יהודי ברית המועצות.

הצטרף למנצחי קדושי ישראל!

הרב גרשום הרפנס

„משברי חיים“ — פרקי זכרונות של ר' משה בן-אפרים (פוקס)

כותב הספר ניהן בכושר ביטוי מעולה, והוא מצליח להפוך את קוראי ספרו שותפים לחוויותיו, חרדותיו ותקוותיו.

במאתיים שבעים ושלושה עמודי ספרו עלה בידי המחבר להציג בפנינו קטע סוער של נחשול משברים, אשר טלטל טלטלת אימים את ספינת יהדות פולין, הדוף ורסק, הלום ונפץ, ואף על הרסיסים לא חמל, עדי הורידם לתהומות המים הזדונים. שאולה.

אכן הקורא את „משברי חיים“ מגלה ממד חדש של זוועות השואה; מאבק על קיום ועל כבוד אנושי, לא רק מול תלייני ס.ס. הידועים באישיותם החייתית, אלא אף עמידה מול גרמנים מקומיים — „פולקסדויטשה“ וכן גם „רייכסדויטשה“, מקרב האזרחים בגרמניה, או חיילים מקרב היתידות „הגורמאליות“ של „הוהרמאכט“ הגרמני. מי שיקרא את משברי חיים של ר' משה פוקס יגלה במהרה את פרצופם המוסרי האמיתי של כל אותם גרמנים „טובים“ כביכול, אלה שלא השתייכו ליחידות הרצחניות הרשמיות של ס.ס.

הוא יגלה מהר כי גם אלה רוצחים הם, כמו אחיהם בני הצעעונים בעלי „ראש המוות“ על כומתותיהם.

גם משמעות העמידה מול חיילים רגילים של ה„והרמאכט“, או פקיד הרשות של הממשלה הגרמני היתה פגישה עם מלאך המוות. אכן משמעותו של מיפגש כזה היה במקרים רבים — פרידה מארץ החיים.

די אם נזכיר בהקשר זה מקרהו של המחבר, כאשר הוצג יחד עם חמשת חבריו ערום כביום הולדו בפני אנשי רשות גרמניים, שחמדו מטבע זר, והתעללו באומללים תוך כדי גיחוך בהמי גס, ולבסוף מגרשים אותם מעל פניהם, אולם תוך כדי כך לוחצים הם על הדקי האקדחים שבידיהם ומחסלים חמשה מהם, ורק הששי (המחבר) מצליח להמלט ממלאך המוות, כשעורו הוא „שמלתר“ היחידה לבשרו. כך נמלט הוא על גפשו לבקש מחסה באשר ימצא.

„טיפול“ זה ביהודים לא נעשה בידי רוצחים מקצועיים מסוג ס.ס., אלא כביכול בידי אותם גרמנים שבטעות חושבים אותם בני תרבות מהוגנים. חשוב מאוד לשים לב גם לצד האפל הזה של תמונת השואה, צד אשר רבים מאוד נוטים להתעלם ממנו. גם המאבק על הקיום ועל שמירת צלם האלוקים בארצות הגזרה שברחבי רוסיה הסובייטית, מגיע לכלל המחשה ב„משברי חיים“.

אכן יש כאן תאור מקורי של קטעי אימים שאינם ידועים ממקורות אחרים של ספרות השואה, אולם לא פחותה מזה חשיבותו של הספר בגין הפרקים הראשונים שבו, המתארים את החיים היהודיים בפולין, בשנים האחרונות שלפני השואה.

פרשיות „בראשית“ של תולדות „פועלי אגודת ישראל“ בפולין, הנזכרות ונסקרות מתוך המימות רגשנית, ראויות לברכה מיוחדת. פרקים אלה, הנוגעות להתגבשות החברתית והארגונית הראשונית של פועלי אגודת ישראל, בתור תנועה חרדית עממית, המניפה דגל הסוציאליזם התורתי, נקראים מתוך ענין מיוחד ואף גורמים התרגשות לכל אלה שיש להם יחס לנושא חשוב זה.

כאן רואים את משה פוקס הצעיר, הקופץ בהתלהבות נחשונית אל תוך הקלחת הרתחת של החיים הציבוריים.

המשך ההתפתחויות מעיד על העובדה כי העסקן הצעיר הנמרץ כבר בשל היה לשליחות הציבורית הכבדה, אותה נטל על עצמו מתוך מסירות ליעדים החברתיים של יהדות התורה

המונוגרפיות של אישים מורמים מעם וכן גם של דמויות „עמך“, המשולבות בתוך סיפור מאבק הקיום וטראגדיות תהליך החיסול, הן בעלי ענין ייחודי.

תאורים אישיים אלה משלימים שרטוט דמותה רבת האנפין של החברה היהודית בפולין ורוסיה בתקופה שלפני השואה, וכן גם תורמים להבלטת קוים אופייניים בשרטוט נפתולי מאבק הגבורה, בין קרבנות השואה לבין גורלם המיועד – ייסורים, חרפה, חדלון.

הנושא של תנועת פועלי אגודת ישראל עובר כחוט השני בספר כולו, ואכן מוסיף הוא לספר נוסף מיוחד, מעין הוד עלומים. זהו נושא המציג בפנינו מאבק של גבורים צעירים הנלחמים על זכויות יסוד.

בפולין שלפני השואה נאבקים הם על זכויותיהם לעבודה ולפרנסה מכובדת. על שכר ועל תנאי עבודה.

בעיצומה של השואה נאבקים הם על עצם הקיום ועל כבודם האנושי. על גיצול כל „סדק“ בחומת הכלא והנכר לשם קיום מצוה ושמירת ייחודם היהודי.

בשנים שלאחר השואה אנו משתאים על החיוניות העצורה בהם, בראותנו אותם כיצד מתארגנים יחדיו במחנות גרמניה ואיטליה ומשתלבים במערכות העם בארגון הבריחה, בהצלת ילדי ישראל מן המנזרים הנוצריים, ובמאבק על פריצת ההסגר המרושע שהוטל בידי המעצמה הבריטית על גתבי העליה לארץ ישראל.

בכל השטחים האלה הצטיינו חלוצי פועלי אגודת ישראל, ואחד הפעילים המצוינים שביניהם הוא מחבר „משברי חיים“, הלוא הוא ר' משה פוקס בעצמו. בעודם במולדת הנכר המתנכרת, גיבשה התנועה את חלוצי פא"י אלה בתור חטיבה חברתית אידאליסטית, המגשימה חזון בכוח המעש. באצבעות המיובלות. בעודם תועים בדרכי התווה, הקרינה תנועתם שביב של אור על נתיבותיהם העקלקלות באפלת השואה המסואבת, והנחתה אותם בצעדים זהירים אפופי מסתורין אל עבר המשעול המוביל לארץ האבות, בה שילבה אותם בחברת היוצרים, הבונים והמגינים.

אכן כל המעבר הדרמטי דרך „משברי חיים“ של דור מדוכא, עשוק ועייף, מתואר בספרו של ר' משה פוקס.

תאור המשברים בא לסיומו על חוף מבטחים של ארץ האבות, לו נכספו מאז ומתמיד, ואיליו שאף הוא וכל חבריו מתנועת פועלי אגודת ישראל כבר בימי עלומיתם, בפולין של טרם שואה.

אושר אין קץ שוטף את הנשמה למראה התגשמות חלום הנעורים המתוק. אולם רבה התוגה ועמוקה מגי שאול למראה צל הרפאים המדכא של כל אלה שלא זכו לעבור את משברי החיים. צל קודר זה הפך בן-לוויה קבוע שאינו מרפה משרידי השואה. הוא זועק מן החלל הנורא שבלבם, בתהודת נכאים, „זכור!“ הנצחת רישומו של צל זה ושל זעקה זו, הוא המסר לדורות של „משברי חיים“.

משלח המערכת

טענות, פניות והצעות מופנות אלינו. מערכת „זכור“ עושה כמיטב יכולתה כדי לעמוד במשימתה, לפרסם כל חומר בעל ערך תיעודי. רבים מחברינו ניצולי-השואה, מעונינים להרחיב את היריעה. לא בכל מקרה הדבר אפשרי. יש מיגבלות שונות שאינן מאפשרות לנו למלאות את כל הדרישות של קוראינו.

אנו סבורים שיש משום ענין ציבורי להביא לידיעת הקוראים מקצת מן הבעיות שאנו נתקלים בהן. להלן מקצת מן התשובות אל מחברים ומציעי הצעות:

מר י. רויזמן, ירושלים: הצעתך, להוסיף על החומר הנדפס ב„זכור“, תקציר באנגלית, בשביל עולים וגם בשביל קוראים בחו"ל, היא הגיונית. אנו נבחון — בעתיד — אם ניתן לבצע זאת.

מר י.ש., ת"א: צר לנו אך לא נוכל לפרסם את שיריך — כפי שביקשת, מאחר והקובץ מיועד, בעיקרו, לחומר תיעודי. כמובן שניתן לשבץ בו שיר אחד או שנים. אבל בודאי לא את „כל השירים“. לא למטרה זו נועד הקובץ.

מר „אחד השרידים“: בעיות קיפוחם של ניצולי השואה בתחומים שונים — היא באמת בעיה מכאיבה וסבוכה, ויש לדון בה בכובד-ראש. לשם כך קיימים מוסדות וכלים שונים במדינה, כמו הכנסת, ארגונים, העתונות היומית. קובץ „זכור“ נועד לתיעוד ולהנצחה בלבד.

גב' מ. ב"ר, נתניה: הצעתך לפרסם את פעלו של האדמו"ר מקלויזנבורג שליט"א ראויה לעיון. ברצון היינו עושים זאת, מאחר ואנו סבורים שזה נושא חשוב ויש בו ענין ציבורי. ברם, לצערנו, אין לנו מספיק חומר לצורך זה. אדרבה, אם הקוראים ימציאו לנו חומר עובדתי בנושא זה — נפרסם אותו ברצון. בכלל אנו בדעה שהתנהגות מופת של אסירי-המחנות הן של אנשי שם והן של אנשי „עמך“, הוא נושא שיש לעסוק בו ולפרסמו.

במדור „ביקורת“ של גליון זה, אכן מתפרסמים שני מאמרים: „לחקור את השכחת השואה!“ ו„הצעתו של האדמו"ר מצאנז" בהם מאוזכרות דמותו ואישיותו של הרב מקלויזנבורג.